

Médiumhidak

H. NAGY PÉTER: MÉDIUMKÖZI RELÁCIÓK

„Már több évtizede világossá vált, hogy az irodalom intermediális természetű, és médiumközi kiterjedésben van” [9.], olvashatjuk H. Nagy Péter *Médiumközi relációk* című monográfiájának első mondatát, amely a kötet elemzéseinek fókuszát is kijelöli. Az intermédia fogalmát az experimentális költészet meghatározó alakja, Dick Higgins tette ismertté azonos című dolgozatával [1966]. A kifejezés a művészetek és médiumok kölcsönviszonyát jelöli, a médiumspecifikusságot, s ezáltal a tudományterületi zártságot kérdőjelezzé és nyitva meg. Az intermediális kutatások gyakran állnak irodalomtudományi alapokon – ilyenformán a posztstrukturalista intertextualitáselméletek tekinthetők az előzményeiknek –, melyek viszont mediális és technológiai fókusszal egészülnek ki. A kérdéskör kutatásához megkerülhetetlen eredményekkel járult hozzá Marshall McLuhan (minden médium tartalma egy másik médium) vagy W. J. Thomas Mitchell (kódok, csatornák és percepció tekintetében minden médium kevert). Irina O. Rajewsky *Border Talks – The Problematic Status of Media Borders in the Current Debate about Intermediality* [2010] című dolgozata poétikai értelemben tipizálja az intermedialitást. Mediális átvitelen az adaptálást, médiumkombinációt a multimedialitást, azaz több médium párhuzamos jelenlétét, intermediális utaláson pedig olyan megoldásokat ért, melyek az aktuálison kívül más művészetnek/mediális környezetnek is sajátjai.

Az intermediális kutatások magyar vonatkozásban a 2000-es évek óta élénkultek fel. Ebben az évben jött létre a Magyar Képzőművészeti Egyetem Intermédia Tanszéke, ahol olyan jeles kutatók foglalkoztak a kérdéskörrel, mint a művészettörténész Paternák Miklós vagy az esszéista filozófus Tillmann J. A. Ebben az időszakban kezdte munkásságát a filmesztéta Pethő Ágnes is, aki ma már a téma nemzetközileg ismert szakembere. *Cinema and intermediality – The Passion for the In-Between* [2011] című, első angol nyelvű monográfiája az intermedialitást a filmművészet felől, Alfred Hitchcock, Jean-Luc Godard és Agnès Varda alkotásait alapul véve járja körül. A közelmúlt egy impozáns vállalkozása, a *Média- és kultúratudomány* [2018] című kézikönyv vonatkozó fejezete a hálózatszerű megközelítést választja. A Dánél Mónika és Sándor Katalin által jegyzett szócikk fogalomtörténeti, kontextuális megközelítésben, egy kiterjedt fogalmi háló gócpontjaként tárgyalja az intermedialitást.

H. Nagy Péter irodalomtörténész, popkultúra-kutató, a Selye János Egyetem oktatója és az MA Populáris Kultúra Kutatócsoport alapító tagja ugyancsak érzékenyen viszonyul a témához. Kutatási területe igen széles spektrumot rajzol fel, hiszen a magyar klasszikus modernség költészetétől kezdve az avantgárdon át a populáris kultúra megannyi mediális – és intermediális – megjelenési formájáig terjed. Munkái interdiszciplináris megközelítésűek, és sokszor tudománynpszerűsítő jelleget öltenek. Monográfiája, az *Alternatívák – A popkultúra kapcsolatrendszerei* [2016] magyar vonatkozásban egyedülálló és különösen rétegzett eredménynek számít. A *Médiumközi relációk* címet viselő kötet ennek hagyományait követi, de úgy, hogy

közben a szakíró korábbi munkásságának egészét dinamizálja, amennyiben a fenti spektrum megannyi szegmenséből hozza példáit az intermedialitás Rajewsky által felvázolt típusaira.

A *Médiумközi relációk* négy nagy fejezetből épül fel, melyek mindegyike ugyancsak négy-négy tanulmányt tartalmaz, már a struktúra szintjén is a vizsgált kérdéskörök összefüggését, szimmetriáját érzékeltetve. Az egyes fejezetek a líra, a spekulatív fikciós irodalom, a kortárs populáris film és a kritikai gondolkodás kapcsolatrendszerait taglalják, az irodalmi és művészeti kultúrtechnikák felől közelítve a választott művekhez. Amint azt az első mondat is jelezte, a könyv így lendül túl a pusztán szöveggént felfogott irodalom, a kánon(ok) s egyszersmind az esztétikai ideológia zárt felfogásmódján is. A szövegek egy része bár nem előzmény nélküli, ezek sosem identikusak korábbi variánsaikkal, ami jól jelzi, hogy H. Nagy nem tekinti lezártnak dolgozatait. Amiként az általa oly nagyra becsült természettudományok művelői, maga is a legújabb felismerések, tapasztalatok szerint újra- és továbbírja azokat, hogy mindenkor naprakészek legyenek, és [ne is csak] az irodalomtudomány legaktuálisabb eredményeiről tájékoztassanak. Fontos leszögezni, hogy a négy nagy fejezetből kettő részben, a másik kettő pedig egészében a populáris kultúra korpuszából meríti vizsgálati anyagát, ami nemcsak arról tanúskodik, hogy ez a terület árulja el a legtöbbet a jelenünkről – és pályázik jó eséllyel arra, hogy egyfajta globális folklór fundamentumává váljon –, hanem arról is, hogy a komplexitás e fantasztikus világok működésének és ontológiájának éppúgy kulcsjellemzője.

A könyv az ún. „harmadik kultúra” felfogásmódjába illeszkedik, hiszen megannyi fejezete a természet- és humán tudományok határainak áthidalását tükrözi: párhuzamosan említi eredményeiket és alkalmazza vizsgálati módszereiket. Az ember kozmológiai, valamint a lélek neurobiológiai értékelése így kínál produktív elemzési szempontokat a modernség egyik legnevesebb magyar költőjének, Tóth Árpádnak *Lélektől lélekig* [1923] című verséhez, amennyiben e megközelítés révén a szöveg hagyományosan bibliaiként felfogott utaláshálója természettudományiként lepleződik le. Az avantgardista Zalán Tibor és *néhány akvarell* [1986] című verseskötetének retorikai alakzatai a festészettel létesítenek intermedialis kapcsolódásokat, hiszen „az »akvarell« a képek szerkezetét, az egymásba folyó értelemtrédékek szemantikai játékát, a líraiság itt megvalósuló retorikai hullámozását jelölheti [akvarellpoétika]” [45.]. A kortárs szlovákiai magyar költő, Vida Gergely lírája kapcsán a nyelv anyagisága kerül előtérbe, s többek között az, hogy ennek a populáris tömegfilmből – esetünkben a horrorból – merített tematikus és képi világa miként helyezi új horizontba az ún. zsánerköltészetet.

A második fejezet nyitánya a kánonkérdésről értekezik, az úgynevezett határhelyzetű műveket állítva előtérbe, melyek egyszerre íródhatnak be különböző kánonokba. Ezek közé tartoznak „a spekulatív fikció egyes kiemelkedő alkotásai, amelyek elementáris módon szembesítenek a magas irodalom és a populáris regiszterek elválaszthatatlanságának tapasztalatával” [65.], s amelyek az elemzések tárgyát is adják. Kim Stanley Robinson regényei [pl. *A rizs és a só évei*, a *2312*, az *Aurora*, a *New York 2140*], kultúrtechnikai szövegekként működve a sci-fi komplexitását rétegzik tovább és újítják meg, narratívájukat pedig a legfrissebb természettudományos eredmények és ok-okozati futurista feltevések szervezik. Intermedialis szempontból a szakasz cent-

rális szervezőalakzata a gondolkodás körkörösségét jelölő „furcsa hurok”, melynek látszólagos paradoxonát a képzőművész M. C. Escher ábrázolta számos izgalmas módon. Például egy olyan, lépcsősoron való felfelé és ugyanabba az irányba haladó mozgásként, ami néhány forduló után ugyanarra a szintre visz vissza [*Lépcsőn fel és le*]. Mint azt H. Nagy kifejti, Dan Simmons *Hyperioni énekek*-ciklusa a több változatban létező, címadó alkotás fiktív recepciótörténete és kánonok közti szalmozása, majd önmagába fordulása, Christopher Nolan *Eredet* című filmje az álomszintek, Ted Chiang novellája, az *Életed története* – s a belőle készült film – pedig az idegenek múltat, jelent és jövőt paralel módon leképező nyelve révén teszi központi alakzatává az inkább vizuális módon elképzelhető mintát.

A popkult tömegfilm alkotásaira fókuszáló fejezet kulcsszavaként az eldönthetetlenség alakzatát és közvetíthetőségének kérdését jelölhetjük meg. A *Csillagok háborúja* nyolcadik epizódja a karakterek jó és sötét oldal közti hezitálását a fény-árnyék arca vetülésének módjával, a *Szárnyas fejedelmek* duológia pedig az ember és az android közti határsáv minduntalan mobilizálásával, s a befogadóra való rávetítésével jelzi mindezt. Guillermo del Toro *A víz érintése* című alkotása a freak-jelenség relativizálása, a *Tron*, az *eXistenZ*, a *Mátrix* és a *Ready Player One* pedig a valós és virtuális világok színrevitele s ütköztetése által kapcsolódik a témához. A *Ready Player One* a posztcyberpunk legfontosabb alkotásának mondható, ami tudásszerkezetként – s egyszersmind aktualizált archívumként, virtuális világgként – kezeli a retro popkultúrát, hiszen a kitörést, felemelkedést és túlélést egyaránt jelentő regénybeli misszió csak annak speciális ismerete révén válhat sikeressé. H. Nagy vonatkozó tanulmánya azt szemrevételezi, hogy Ernest Cline regényéhez képest Steven Spielberg filmje mennyiben válogat másként az „archívumból”, s hogy mozgóképként miként eleveníti fel, lép be újra a retro popkult sikerfilmek szövetébe.

A könyv negyedik szövegkvartettjét a kritikai gondolkodás fűzi egybe, de a fejezet a továbbolvasás potenciális irányait is kijelöli. A szerző ezen a szakaszon olyan munkákról értekezik – s gondolja tovább azok eredményeit –, amelyek a posztmodern jobb megértéséhez, a metafilológia körülhatárolásához, az oknyomozó újságírás speciális műveléséhez és a jövőre való zökkenőmentes[ebb] felkészüléshez kínálnak fontos támpontokat.

H. Nagy Péter *Médiaközvetítés* című könyve zavarba ejtően széles vizsgálódási horizontban, interdiszciplináris megközelítéssel tárgyalja – nem is csak – az intermedialitás jelenségét. Megvilágító erejű elemzéseivel nem azt bizonyítja, hogy minden mindennel összefügg – bár kétségkívül sokkal több minden és sokkal többféleképp függ össze, mint azt első ránézésre gondolnánk –, de azt bizonyosan, hogy a nyitottság és az aprólékos körültekintés a világunk és a kultúra olyan mélységeihez és rétegzettségének felismeréséhez vezethet el, ami méltán lesz nevezhető a valóság varázsának. [NAP]

BAKA L. PATRIK